

VADERLANDS, NATIONAAL EN EUROPEES

Jubelrede, uitgesproken op zaterdag 29 januari 2011
in de Martinikerk te Groningen

Mijne Heren Presidenten¹, Dames en Heren

Afgelopen maandag 24 januari, was het een kwart millennium geleden dat 14 Heren in de stille provinciestad Groningen bijeen kwamen om een nieuwe Sociëteit te stichten die zijn weerga in de geschiedenis der mensheid niet had. Groots en meeslepend was het doel dat de geestelijke verwekker Frederik Adolf van der Marck voor ogen stond. De Sociëteit zou zich wijden aan de beoefening van het vaderlandse recht waaronder men *niet* verstond het Romeinse recht dat toch ook, zij het als hulprecht, geldend recht was in het vaderland, maar waaronder werd verstaan het recht dat uit eigen bodem was ontsproten, recht van vreemde smetten vrij. Geen vreemd recht maar bloedeigen recht van eigen bodem waarin onze eigen identiteit werd uitgedrukt. Zo geformuleerd past de doelstelling zonder moeite in de programma's van Bewegingen uit de 20^e en zelfs 21^e eeuw, maar daar had men in 1761 geen weet van. Toen was de doelstelling volstrekt uniek. Niet alleen was er elders in de beschaafde wereld van 1761 geen soortgelijk genootschap te vinden, ook in het verleden was er nooit zo'n genootschap geweest. Dat bleek uit de openingsrede, *sermo praeliminaris*, die de eerste president Nicolaas Engelhard een maand na de oprichting, op 28 februari afstak. Engelhard was niet over één nacht ijs gegaan en had een diepgaand onderzoek ingesteld naar soortgelijke genootschappen, was via de Academie Française, het Parlement van Parijs, de retorenscholen van Rome tot aan de Academie van Plato (500 vóór Chr.), ja tot Homerus (800 vóór Chr.) geraakt, maar neen, nergens was er een gezelschap geweest dat zijn krachten had gewijd aan de beoefening van het eigen recht, *ad excolendum ius patrium*. 175 jaar later zag A.S. de Blécourt geen reden het onderzoek nog eens over te doen:

Engelhard was immers een nauwgezet man en een wetenschappelijk man...Waartoe dus hem te bedillen en een nieuw onderzoek ingesteld. Neen, er is alle reden het Engelhard na te zeggen: Pro Excolendo is niet alleen het oudste gezelschap van dezen aard in ons vaderland, maar zelfs in geheel Europa, ja in de geheele wereld.²

¹ Bedoeld zijn de als eregast aanwezige President van de Hoge Raad der Nederlanden, Mr G.J.M. Corstens en de President van het Genootschap *Pro Excolendo* Mr R.J.C. Flach.

² A.S. de Blécourt, *Pro Excolendo en de rechtsgeschiedenis*, Groningen-Batavia, J.B. Wolters, 1937, p.29.

LOKIN

En ik, Heren Presidenten, Dames en Heren, hoe zou ik durven de bevindingen van deze twee grote geesten in twijfel te trekken. Het besef de oudste te zijn in de gehele wereld en waarom niet - laat ik er nog maar een schep bovenop doen - in het heelal tilt ons allen boven iedereen, ja boven onszelf uit.

Afgemeten aan de specifieke doelstelling van de nieuwe Sociëteit zit in de rede van de eerste president iets onbedoelds komisch. Allereerst was Engelhard geen jurist maar hoogleraar in de wiskunde en wijsbegeerte. Verder hield hij zijn rede in de taal van Rome waartegen het genootschap zich wilde afzetten en tenslotte haalde hij zijn voorbeelden van *ius patrium* niet uit Groningen maar uit Zwitserland, uit Bern waar Engelhard vandaan kwam. Zo had hij uitgezocht dat de huwelijkswetgeving van het Romeinse canonieke recht dispensatie vereiste van huwelijken met verwanten binnen de vijfde graad en dat die dispensatie verkregen kon worden door het betalen van een geldsom. Typisch Rooms, riep hij uit, Rome, waarin immers alles te koop was: *Romae enim omnia venalia esse, vetus est querela!* En kijk eens naar Bern: daar was geen dispensatie nodig en al helemaal geen geldsom. Zo hield een wiskundige in het Latijn een voordracht over het vaderlands recht van Bern.

De volgende vertogen laten echter zien dat het genootschap zijn taak wel degelijk aan de eigen doelstelling spiegelde: het tweede was van Van der Marck en ging over de hinderpalen die zig by het nasporen en verklaren onzer vaderlandsche Rechten ontmoeten (dat waren het Romeinse en canonieke recht, dus het recht van de Roomse keizer en de Roomse paus, het is wel duidelijk waar het gevaar vandaan kwam), en het lid Lucas Trip, de schenker van de pokel, hield in oktober zijn eerste verhandeling over de invloed van onze moedertaal op de Vaderlandsche Rechtsgeleerdheid. De vertogen mochten volgens het Reglement in het Latijn of in de Nederduitse taal worden ingeleverd en voorgelezen. Trip hield zijn gehoor voor dat de juridische taal niet het Latijn, maar de Nederduitse taal moest zijn:

Wech dan met dien lelyken opschik van woorden, die het gemeen tot oneer van de Nederlandsche Rechtbanken, Stadhuiswoorden noemt, als waare de taal van de Rechtbank, die van eene vreemde natie. (...) Wech met bastert woorden, (...)!³

Zijn oproep vond weerklank want de lijst van vertogen leert dat de leden zich sporadisch van het Latijn bedienden.⁴

³ Verhoog nr 7 gehouden op 31 oktober 1761 door L. Trip, Over den invloed van onze moedertaale op onze vaderlandsche rechtsgeleerdheid. Dit verhoog is gepubliceerd in: *Verhandelingen ter nasporinge van de wetten en gesteldheid onzes vaderlands, waarby gevoegd zyn eenige analecta tot dezelve betrekkelyk door een Genootschap te Groningen Pro Excolendo Iure Patrio*, eerste deel, Groningen 1773, 55. Zie ook C.J.H. Jansen, De ontdekking van het vaderlandse recht in de achttiende eeuw, in: *Documentatieblad 18^e eeuw*, 1992, 57-71, p.70.

⁴ Er zijn 29 vertogen in het Latijn gehouden, het laatste in 1907. Bij wetswijziging van 1 januari 1921 werd de mogelijkheid in het Latijn te spreken ontnomen.

Toch waren de kinderziekten niet geheel voorbij. Bij het eerste lustrum was het genootschap op sterven na dood, als we tenminste de klaagzang mogen geloven van het lid R.B. Gockinga in de vergadering van 25 januari 1766.⁵ Hij had het over 'voorvallen, welke onze geheele ondergang schijnen te voorspellen en ons genootschap den bodem dreigen in te sturen'. Welke die voorvallen zijn is mij niet duidelijk geworden of het moest zijn dat de zittende president schriftelijk had opgezegd zonder een opvolger te benoemen en dat andere lieden waren weggegaan 'en dat op een tijd dat wij ons waschligte bij hunne brandende toortsen wensten aan te steken', aldus Gockinga die de leden, Prinsgezind en Staatsgezind, verder opwekte harten en handen te verenigen bij de naderende meerderjarigheid van de Prins Erfstadhouder, want was die eensgezindheid zoek, dan 'zal ons genootschap op den oever van haren ondergang gesteld worden'. Het lijkt me nogal een tobberige man geweest te zijn, deze Gockinga want van een ondergang horen we de volgende 245 jaar niets meer. Behalve bij één gelegenheid en wel in het vierde jaar van de Bataafsche Vrijheid (1798), toen de staatsgreep van 21/22 januari het einde inluidde van de federale staat. Een maand later op zondag 25 februari werden de leden door de president, burger De Gavere - in deze jaren werd in de notulen iedereen van het predicaat 'burger' voorzien - opgeroepen tot een spoedvergadering na de kerkdienst om 11 uur. Ze moesten zich uitspreken over een Notificatie van de Municipaliteit waarin alle sociëteiten werden gedissolveerd die zich niet hadden omgevormd tot sociëteiten voor één- en ondeelbaarheid met uitdrukkelijke 'verklaringe van onveranderlijke afkeer tegen het Stadhouderschap, Aristocratie, Foederalisme en Regeringloosheid'. Op de secretaris J. Offerhaus na, die het genootschap inderdaad ontbonden achtte, besloot de vergadering de Notificatie naast zich neer te leggen omdat - en hier liet het genootschap zich van zijn scherpste juridische kant zien - zij gestuurd (geïnsinueerd) was aan de kastelein Damsté in wiens huis men bijeenkwam en niet aan het genootschap zelf. De Notificatie werd als niet ontvangen beschouwd en deze juridische oplossing bleek de juiste te zijn. Men heeft er verder niets meer over gehoord.

Het vierde jaar van de Bataafse vrijheid had nog een ander rechtsgevolg. Al in 1795, toen de Fransen over de bevroren rivieren ons land binnentrokken was naarstig gezocht naar een gemeenschappelijke noemer waaronder de inwoners van de zeven gewesten en van de generaliteitslanden konden vallen. Na enig geharrewar bereikte men overeenstemming over de naam Bataven, die volgens Tacitus in de Romeinse tijd het gebied van ons land bevolkten. In 1798 werd dat gemeenschappelijk karakter staatsrechtelijk verankerd in vestiging van de eenheidsstaat. We waren allen Bataven. Dat hield in dat het woord *vaderland* en het woord *buitenlander* van betekenis veranderde. Vanaf haar oprichting kende ons Genootschap buitenlandse leden. In de Verhandelingen van 1773 staan er enkele opgesomd: Georg Frederik Baron thoe Schwarzenberg en Hohenlandsberg, Grietman over Menaldumadeel, Mr Joan van Lier, Ontvanger Generaal van 't Landschap Drenthe, Mr Paul Putman, Griffier van de Ridderschap van Overijssel enz. Dat veranderde

⁵ Archief: Genootschap 'Pro Excolendo Jure Patrio', 1761-1982, (451) nr.37.

LOKIN

in één klap in 1798. Moest daarvóór bij wijze van spreken een Fries nog een inburgeringscursus doen om Groninger te worden, nu loste zijn identiteit op in die van de Bataven. Dat het Genootschap aan die verbreding moest wennen blijkt wel uit de notulen van 30 januari 1807 waarin het treurige lot van de Heer Prof. Kluit uit Leiden wordt betreurd die bij 'den alleredugsten ramp van 12 januari ongelukkiglijk het leven heeft verloren'. Hij wordt in die notulen nog steeds aangeduid als ons 'buitenlands' medelid. Van groter belang was dat met de betekenisverandering van het woord 'buitenlander' ook het woord 'vaderland' veranderde. Want wat hadden de oprichters precies verstaan onder *ius patrium* in 1761? De *patria*, dat was in die tijd Groningen (Stad en Lande) en als men de titels van de eerste vertogen bekijkt ziet men ook dat men zich beperkt tot het recht van Groningse bodem. Sinds 1798 echter strekte de *patria* zich uit tot Zeeland en erger nog tot Brabant, dat als Bataafs-Brabant ook deel mocht uitmaken van het nieuwe vaderland. Wat een toestand, al die voormalige tweederangs vreemdelingen die opeens vaderlanders werden. Ze droegen dan wel geen hoofddoekjes maar ze waren rooms-katholiek en dat was toen minstens zo erg zo niet erger dan de hoofddoekjes nu. Liever Turks dan paaps. Neen, het waren geen vrolijke tijden maar er was niets aan te doen: staatsrechtelijk was het recht van Groningse bodem niet langer *ius patrium* maar *ius regionale*.

Heren Presidenten, Dames en Heren, De rechtshistoricus die het 250 jarige archief doorleest, is uiteraard nieuwsgierig naar de reacties van het Genootschap op de belangrijke gebeurtenissen die het aanzicht van juridisch Nederland hebben veranderd. Die reacties zullen er ongetwijfeld geweest zijn maar uit de zorgvuldig bijgehouden notulen blijkt daarvan weinig. Neem nu het jaar 1809 toen onze eerste nationale codificatie een feit werd. Niet zozeer de invoering van het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland was voor het Genootschap de belangrijkste gebeurtenis als wel de daarmee gepaard gaande afschaffing van zowel het *ius patrium* als van het *ius romanum*. Gelijk Antigone's broers Polyneikes en Eteokles waren beide rivalen in hun worsteling strijdend ten onder gegaan. Was het Genootschap in 1798 al tot een regionale vereniging ineengeschrumpeld, nu werd het in één dag (1 mei 1809) van een actuele tot een historische vereniging, indien men althans aan de oude definitie van *ius patrium* wilde blijven vasthouden. Dat deed men gelukkig niet en daardoor is het Genootschap voor de toekomst gered. Het hield en houdt zich bezig met het actuele recht, *ius hodiernum*, met daarbij een meer dan gemiddelde belangstelling voor het niet-romeinsrechtelijke Groningse verleden.⁶ Met gepaste trots mag gewezen worden op de talloze uitgaven, teksten en commentaren van en over het inheemse recht die in de loop der tijd zijn verschenen en nu een kostbaar onderdeel vormen van de universiteitsbibliotheek, te

⁶ Art.1 van de Wet voor het Genootschap luidt in de laatste versie (2011): Het Genootschap heeft ten doel de beoefening van het Vaderlandse recht, zowel het voormalige als het bestaande. Het tracht dit doel te bevorderen door het doen houden van voorlezingen, bij voorkeur door de leden van het Genootschap, het uitgeven en verzamelen van rechtskundige werken en alle overige geoorloofde middelen, welke hiertoe kunnen bijdragen.

vinden onder het lemma SPEIP. Geen onderwerp is daarbij zo dikwijls aan de orde gekomen als het beklemrecht, dat alle politieke stormen heeft overleefd en in 1838 zelfs tot Nederlands recht werd verklaard, ongetwijfeld door toedoen van ons lid Tammo Sijpkens. Na de trouweloze opstand van de muitende Belg stond hij aan het hoofd van de herzieningscommissie die het reeds gereed gekomen wetboek aan de gewijzigde omstandigheden moest aanpassen. Beroemd, ja berucht is zijn redevoering die hij in de Kamer hield over het verschil tussen de Belg en de Noord Nederlander.

In het algemeen van karakter wuft, opgeblazen, domperig, onvrij, naäpend, vormt België een zondeling contrast met den diep nadenkenden geest, gestemd tot ernst van den Nederlander, die onslaafsch geboren de vrijheid ontving bij erfstelling over de hand. Bij hen een voorkeur om van Frankrijk liever te wezen een uitgelagchen aanhangsel dan zich geschikt naar de Nederlandsche denkwijze. Hun taal, een echo zonder ziel, hun hoofd voor nadenken te bekrompen, hun oordeel gevormd door het jezuietenspook, enz. enz.⁷

Sijpkens wist het beklemrecht als een typisch Noord - Nederlands voortbrengsel in ons oud BW te laten opnemen. Het heeft het uitgehouden tot 1992 toen ons nieuwe BW werd ingevoerd.

Men ziet dat Tammo Sijpkens zich spiegelde aan de actualiteit. Dat heeft hij steeds gedaan vanaf 1804 toen hij lid van Pro Excolendo werd. Hij was een van de weinigen aan wiens werk men de grote politieke en juridische veranderingen van zijn tijd kon aflezen. In 1811 hield hij een actueel verhoog over de vraag hoe een vóór de Franse wetgeving opgemaakt testament moest worden beoordeeld, naar de tijd van making of naar die van overlijden van de erflater. 1811 was immers het jaar van de invoering van de Code civil als ons Nederlands burgerlijk wetboek. Meer nog dan het Romeinse recht was de Code een onvaderlands product, maar van een systematische oppositie door het Genootschap is geen sprake. Wellicht komt dat doordat men sinds een jaar in een heel ander vaderland leefde. We waren immers een provincie geworden waren van het grote Franse keizerrijk; zo'n groot vaderland zouden we nooit meer krijgen. Het vijftigjarig bestaan werd door dit alles dan ook in heel andere omstandigheden gevierd dan de oprichters hadden voorzien. Feestredenaar in 1811 was nu geen wiskundige maar ook geen jurist. Het was een dominee die was gepromoveerd op de schipbreuk van de apostel Paulus bij Malta. Jacobus de Rhoer kwam in Groningen als hoogleraar in de klassieken en later in de geschiedenis, na in Deventer enige tijd hetzelfde ambt te hebben bekleed. Op 26 maart 1811 hield hij als 88 jarige de jubelrede: *Over de oprigting, lotgevallen en werkzaamheden van deze Sociëteit*. De rede is helaas niet overgeleverd maar de *Algemeene Konst- en Letterbode* schrijft in zijn verslag dat zijn woorden 'vloeden uit een vol gemoed en den stempel droegen van een rein gevoel en van eene warme zucht voor het welzijn van dit

⁷ cf. J.H.A. Lokin en W.J. Zwolve, *Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis*, Den Haag 2006, p.305

LOKIN

genootschap'. Toen twee jaar later het Franse juk werd afgeschud en men weer een Nederlands vaderland kreeg was, zo staat te lezen, de gezondheid van De Rhoer 'tegen de vreugde, die hij daarover gevoelde, niet bestand. Door opgewondenheid te veel verzwakt, ontsliep hij op 12 december 1813 een paar dagen na die heugelijke gebeurtenis.'

Anders dan De Rhoer richtte het genootschap zich na de Franse overheersing weer op, maar het herstel nam wel enige tijd in beslag. Dat blijkt uit de woorden die H.O. Feith in 1819 uitsprak naar aanleiding van het 25 jarig jubileum van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen:

Het is te bejammeren dat de ongelukkige tijden, die onze Staat heeft moeten doorworstelen, dit vaderlandsche genootschap hebben doen kwijnen, inzonderheid, daar zijne werkzaamheden, welke veranderingen de ebbe en vloed der tijden ook hebben voortgebracht, niet nutteloos zijn geworden. Immers moet, zelfs bij de tegenwoordige wetgeving, en ook onder eene aanstaande geheele verandering van ons Nederlandsche regt, een nauwkeurige kennis van onze vorige wetten en zeden, waar nog zoo vele regtsbetrekkingen op steunen, meer dan ooit noodzakelijk zijn. Daarenboven zal zelfs een toekomstig nieuw Wetboek, hetwelk de Nederlanden zullen mogen beschouwen, als bevattende hun duurzaam, met 's volks eigene zeden en gewoonten overeenkomend Regt, in geen deele, buiten den werkring van dit Genootschap liggen, maar veeleer eene nieuwe rijke bron voor deszelfs werkzaamheden openen. Deze bedenking geeft ons de bemoedigende hope, dat dit *Groninger* Genootschap eens weder het hoofd uit het stof zal opbeuren, en, versierd met ouden glans, weder, als voorheen, onder de geleerden dezer stad vele ijverige, werkzame leden moge tellen.⁸

Het eeuwfeest werd opgeluisterd met een rede op 29 januari 1861 van een werkelijke jurist: mr Anthonius Modderman. De voorbereidingen van deze herdenking speelden zich in 1860 af onder het voorzitterschap van niemand minder dan Diephuis, die in de negentiende eeuw, aldus Johan Huizinga, het kookboek heeft geschreven waaruit alle Nederlandse juristen hun recepten haalden. Onder de Groningers ging dan ook het gezegde: *Daiphoes het'n bouk schreevn, Daiphoes ken't waiten*. Diephuis hield niet van poespas (de avond zag hem als de morgen en de morgen als de avond, schreef zijn biograaf) en dat blijkt wel uit de discussie die aan het eeuwfeest voorafging. Ik citeer uit het archief:

De vraag is behandeld of aanzienlijke personen, geene leden van het Genootschap tot het bijwonen der plegtigheden zullen worden uitgenodigd. Eenstemmig hebben wij besloten dit af te raden. De keus dier personen zoude moeilijk zijn en omtrent allen geldt dit dilemma: er zijn regtsgeleerden die leden *konden* zijn; zij zijn het niet en hebben ook overigens geen belangstelling getoond, en behooren er niet.

⁸ H.O. Feith, Redevoering bij het vijf en twintig-jarig bestaan van het Groninger Departement der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, Groningen 1819, pp.31-32.

VADERLANDS, NATIONAAL EN EUROPEES

Ook wordt de vraag of aan het eeuwfeest meer algemene bekendheid moet worden gegeven 'door plaatsing van eenige regelen in het een of ander tijdschrift' als voorbarig beschouwd. Resultaat: geen vreemde personen, aanzienlijk of niet en geen pers. Dat laatste is jammer want ook van de rede van Modderman is niets bewaard gebleven. Volgens W.W. Feith kwam dat omdat hij improviseerde. Aan een feestelijke dis kon het maar zo gebeuren dat de geest over hem vaardig werd en dan vloeide zijn bonte dicht- en spreekader rijkelijk over wie of wat ook maar. Alle belangrijke gebeurtenissen en stadgenoten werden door hem berijmd tot en met de kruidenier Van Driest en de apotheker Van Wermeskerken. De laatste werd bijvoorbeeld aldus bezongen:

Hoe zoet of bitter, Wermeskerken!
De drank zij, die Gij onder 't werken
Proeft uit de levensapotheek;
Wat tijd en lot U slikken deden,
Raak, altijd vrolijk en tevreden,
Door pil noch poeijer ooit van streek!⁹

Modderman is de Driek van Wissen¹⁰ uit de 19^e eeuw.

Het genootschap had zijn beslotenheid ook vijftig jaar later niet afgelegd, zo blijkt uit de notulen van 3 januari 1911. Ook toen werd beslist (13 tegen 6) geen pers toe te laten bij de feestelijke vergadering die werd opgeluisterd door een rede van de bejaarde politicus Sam van Houten, de man van het kindernetje en sinds 1861 lid van het Genootschap. Ook werd een voorstel om de Rector Magnificus van de Groninger universiteit uit te nodigen verworpen (10 tegen 8), terwijl de Commissaris der Koningin en de burgemeester wel mochten verschijnen. De voorzitter G. Mesdag was opnieuw geen jurist maar agent van de Nederlandse Bank. Van Houtens voordracht was toevallig het duizendste verhoog en had als titel *De hedendaagse strijd om het recht*. Als onafhankelijk liberaal bestreed hij fel de vier jaar tevoren tot stand gekomen wet op de arbeidsovereenkomst, een product van een ander lid van ons Genootschap, Hendrik Lodewijk Drucker, oud-hoogleraar Romeins recht in Groningen. Van Houten had in politiek opzicht een appeltje te schillen met Drucker - Drucker had in 1894 Van Houten verdrongen als liberale afgevaardigde en in 1896 tegen Van Houtens kieswet gestemd - en dat verklaart misschien zijn strijdlust. Zijn kritiek op de arbeidsovereenkomstenwet was tweeledig: principieel en origineel. Principieel omdat de arbeidsovereenkomst brak met het heilige liberale beginsel *pacta sunt servanda* en origineel omdat hij vond dat de arbeiders de oplossing van hun

⁹ In de Volksalmanak van 1913 zijn nog meer van zulke verzen afgedrukt in een artikel van A.T. Vos, *Iets over de poëzie van Mr Antonius Modderman*. pp. 178-203.

¹⁰ Driek van Wissen (1943-2010) was Dichter des Vaderlands en maakte gedichten op gebeurtenissen en personen in de actualiteit.

economische achterstand zelf in de hand hadden door niet zoveel kinderen te maken. Daardoor was immers het aanbod aan arbeidskrachten steeds groter dan de vraag. Van Houten was op latere leeftijd neo-malthusiaan geworden.¹¹

Het 175 jarig bestaan werd opgeluisterd met een doorwrochte redevoering van Anne Siberdinus de Blécourt die verder is uitgewerkt in een kostbaar boekje over de geschiedenis van het Genootschap. Pro Excolendo, zo bleek daaruit, dreigde zich te ontwikkelen tot een 'normale' vereniging van juristen en De Blécourt betreurde dat. Hij betreurde met name het feit dat sinds 1890 geen nieuwe publicaties van het Genootschap waren verschenen. Weliswaar zag hij de wijsheid in van Prediker die immers uitriep: 'Van vele boeken te maken is geen einde en veel lezen is vermoeiing des vleesches', maar het Genootschap overdreef volgens hem deze deugd. Er verscheen niets meer en De Blécourt eindigde zijn rede dan ook met een oproep de Commissie tot de drukpers nieuw leven in te blazen.¹² Zijn oproep heeft geen effect gehad, zij het dan dat bij elk volgend lustrum een publicatie is verschenen.

Bij het 200 jarig bestaan in 1961 lagen de oorlogsjaren die in de notulen slechts enkele, niet dramatische sporen hebben achtergelaten - ongetwijfeld is met opzet veel bedekt gelaten - al weer enige tijd achter de rug. In een welvarend vaderland kon weer onbekommerd feest worden gevierd.¹³ Aan dit tweede eeuwfeest danken we een fraai gedenkboek waarin als eerste artikel de feestrede was opgenomen van de oud president van de rechtbank, W.W. Feith. Zij had als titel *Grepen uit het verleden* en de grepen bestonden uit de levensbeschrijving van enkele markante leden.

Langzamerhand komen we in het tijdvak dat we ofwel zelf hebben meegemaakt of in ieder geval uit de eerste hand hebben gehoord. Voor zover ik goed heb nagespeurd werd op 25 januari 1947 het eerste vrouwelijke lid aangenomen na de gebruikelijke ballotage. Het was Mej. A. Minkenhof, later lid van de Hoge Raad. Van Mevr Anneke Bleeker, later Mevr Fabricius heb ik gehoord dat er heftige discussies aan vooraf zijn gegaan maar daarvan is in de notulen niets terug te vinden. Op 24 april 1951 hield Mevr Minkenhof een vertoog

¹¹ Van het feestdiner na de rede bestaat een foto, de enige die het archief rijk is.

¹² Deze commissie was bij wetswijziging van 1 januari 1921 opgeheven. Over de fraaie bibliotheek van Pro Excolendo zie o.a. J.H.A. Lokin, *SPEIP 96a, ofwel Bartolus en het Ommelander Landrecht*, in Tekst en Uitleg 1994, pp.63-73.

¹³ Zo vertelde mijn voorganger Scheltema graag het voorval tijdens de 200jarige viering, waaruit bleek dat hij geen gezichten kon onthouden. Anders dan de vorige keren waren velen genood en gekomen, onder andere de toenmalige Minister van Justitie Beerman. Scheltema die het gedenkboek aan hem had aangeboden zag hem even later op de receptie moederziel alleen staan. Hij vond dat niet kunnen en stapte dus op hem af en zei: Excellentie, wij stellen het zeer op prijs... waarop de betrokkene zei: ik ben geen Excellentie maar Kingma Boltjens uit Leeuwarden. Oh, zei Scheltema, draaide zich om en liep abrupt weg. Daarop dacht hij bij zichzelf: Dat is toch wel erg onbeleefd om zomaar weg te lopen omdat iemand de Minister niet is. Hij liep dus weer terug en zei: Mijnheer Kingma Boltjens, het was niet erg beleefd zo abrupt weg te lopen maar ik dacht dat U Minister Beerman was. Pardon, zei de man, ik ben Minister Beerman.

VADERLANDS, NATIONAAL EN EUROPEES

over 'kinderen met twee vaders' dat aldus werd genotuleerd:

Slechts aan weinigen is het gegeven de weg te vinden in het labyrint van bepalingen over deze materie. Eén van die weinigen is Mej. Minkenhof die de leden van Pro Excolendo in getrokken pas langs de kronkelpaden leidde.

Van de verkiezing van het eerste vrouwelijke bestuurslid is wèl een verslag over. Het was een dramatische gebeurtenis die plaats had op 27 januari 1968. Het dramatisch karakter wordt ongetwijfeld verhoogd door de beschrijving van de vergadering door de secretaris Ph.W.C. van Wicheren. Het zittende Bestuur had als opvolger van de scheidende voorzitter W.E. van Koldam de H.C.J.G. Janssen voorgesteld maar in de vergadering ontstond protest. Janssen werd verzocht de vergaderzaal te verlaten. Ik laat voor wat volgde de secretaris aan het woord:

Slechts een schrijver van uitzonderlijke grootheid zou de taferelen onder woorden kunnen brengen, welke zich vervolgens afspelen. Iedereen overlegt met iedereen, het bestuur zit bleek te samen, de commissaris tot de buitencorrespondentie, tevens bibliothecaris, raadpleegt de artikelen van de Wet op grond van welke een eventueel nog te houden stemming reeds bij voorbaat ongeldig zal zijn, obers hollen af en aan.

Na de heropening van de vergadering, deelt iemand - het moge uw toenmalige secretaris vergeven worden, dat hij niet meer weet wie, zijnde ook hij zijn emoties niet meer meester - aan de president mede, dat verscheidene leden van P.E.J.P. in de jaarvergadering van 1968 bijeen, van oordeel zijn dat thans een vrouw voor het bestuurslidmaatschap waardig gekeurd kan worden. De emancipatie heeft volgens deze spreker tot dusverre halt gehouden bij de bestuurstafel van Pro Excolendo. Deze toestand valt niet te bestendigen. Onder doodse stilte stelt spreker kandidaat mejuffrouw mr M.A. Boom. De president, beseffende welk een ogenblik hij nog vlak voor zijn aftreden beleeft, verheft zich lijkbleek van zijn zetel, zegt kennis te nemen van de candidatuur van mej. Boom en geeft opdracht, behalve enige obers, ook mr Janssen binnen te roepen. Hij vraagt mej. Boom of zij de candidatuur aanvaardt; mej. Boom zegt, dat zij met gepaste aarzeling, wetende welke taak haar eventueel wacht, en slechts na grote aandrang bereid is zich deze te laten welgevallen. De president benoemt tot leden van het stembureau, mrs M. Dorhout en J.A. Bout, beiden nog te jong om te beseffen waarover het thans gaat. Na de stemming, welke met gesloten en ongetekende briefjes plaats vindt, deelt het bestuur mede, dat zijn uitgebracht op mej. Boom 17 stemmen, op de heer Janssen 10 stemmen en op mevrouw mr J. Huizinga-Bout 1 stem...

De president dankt het stembureau voor zijn toewijding en verklaart met gebroken stem mejuffrouw mr M.A. Boom benoemd tot lid van het bestuur van het genootschap. Hij wenst haar met deze eervolle benoeming van harte geluk en zegt er van overtuigd te zijn, dat de ledenvergadering bij het kiezen van het eerste vrouwelijke bestuurslid een voortreffelijke keuze heeft gedaan. Ook de heer Janssen richt zich met enige gevoelvolle en complimenteuzen woorden tot het nieuwe bestuurslid.

Overziet men de periode van de laatste 50 jaar dan komt men tussen de vele leden die men

persoonlijk gekend heeft één lid tegen die op eenzame hoogte boven het doen en laten van het Genootschap zweeft. Ik doel natuurlijk op de oud-president van de rechtbank Mr Gerrit Overdiep.¹⁴ Geen gezelschap was zo op zijn persoon toegesneden als Pro Excolendo. Op 10 november 1950 werd hij geballoteerd en een jaar later (10 oktober 1951) hield hij zijn eerste verhoog over de woonwag en woonschepen bevolking in Drenthe, waarin hij aldus de notulist H.J. Scheltema de leden van Pro Excolendo 'in den geest door verschillende zeer gebrekkige woon- en slaapverblijven voerde en hen tot de overtuiging bracht dat een groot deel van de trekkende bevolking in de negentiende eeuw afzakte tot een schier dierlijken staat.'¹⁵ Nadat Overdiep zich in 1960 een onaantastbare positie had verworven als permanente commissaris tot de buitencorrespondentie tevens bibliothecaris¹⁶, heeft hij een generatie lang de *mores* van het oudste juridische Genootschap ter wereld niet zozeer gehandhaafd als wel uitgevonden. Zo introduceerde hij na het jaarlijkse ordentelijk souper het sjoelspel omdat, zo heeft hij mij zelf eens verteld, men anders te dronken werd. Ik heb de indruk dat het drankgebruik door het spel eerder sterk is vermeerderd, maar daar gaat het nu niet om. Overdiep legde het spel uit aan de nieuwe leden en gebruikte daarvoor verschillende varianten. Ik heb enkele eigenhandig geschreven velletjes onder ogen gekregen waarin drie versies van de oorsprong van het spel zijn uitgeschreven: Het sjoelbakken is een oud-Noors midwinterspel waarvan de oudste vermelding in de Edda voorkomt, begint er één; een oud-Fries midwinterspel, lievelingsbezigheid van koning Radboud en Karel de Grote en een oud Joods spel, Sjoelacha genaamd, hetgeen 'hard schuiven' betekent en dan ook op de moderne mens een ruwe indruk maakt. In al de varianten komt de psychologisch haarscherpe observatie voor dat de moderne mens het beschaafde fijnjoelen beoefent, maar dat de speler die dat een aantal keren heeft gedaan, dikwijls plotseling terugvalt op het hardsjoelen. Onze beschaving is kortom maar een dunne laag. Alle varianten eindigen met de oerkreet waarmee het spel daadwerkelijk aanvangt: MOERKOERT. Overdiep bracht elk jaar op zijn eigen wijze verslag uit, maakte elk jaar persoonlijk de tafelschikking (eerst de dames om hem heen en dan de rest) haalde persoonlijk de kostbare pokel uit het museum en

¹⁴ Overdiep's verdienste voor Pro Excolendo is met veel verve beschreven door G. Vrieze, *Eigentijdse vondsten van mr. Gerrit Overdiep* in de bundel *Ere-Saluut, Opstellen voor mr. G. Overdiep* 1995, pp.21-28. Over de rituelen en gebruiken van het genootschap zie J.H.A. Lokin, *250 jaar Pro Excolendo Iure Patrio, Rituelen en gebruiken*, in: *Pro Memorie, Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* nr 13/1, 2011, pp.119-136; aan het eind is een lijst toegevoegd van de titels der vertogen uit 1986-2011 en een lijst van Presidenten in het tijdvak 1961-2011.

¹⁵ Overdiep hield tussen 1951 en 1984 veertien vertogen, bijna alle over onderwerpen van oud-vaderlands recht, waarover hij ook publiceerde.

¹⁶ Welk lid kent niet de eerste zin waarmee hij ieder jaar zijn verslag aan de vergadering deed: 'Op deze extra-ordinaire vergadering gerequireerd zijnde om summier rapport te doen nopens de aan mij als commissaris tot de buitencorrespondentie tevens bibliothecaris dezer Sociëteit bij de Wet opgedragen besognes heb ik de eer om aan gemeld requisitoir te voldoen en Uwe Edelmoedigheden daaromtrent te dienen van mijne consideratiën, rade en advise.' Zijn laatste eigenhandig geschreven verslag over het jaar 1994 is bij de notulen gevoegd.

ontzag zich in 1988 niet om het Keltische strijdlid *Tross y Gareg* (Bij de zerk) dat het toen jongste lid Gert Vrieze, later president van de rechtbank Zutphen, aanhief in plaats van een fatsoenlijk betoog te houden, te repliceren met het dramatische Groningse lied: *Mien zwien is kwiet*¹⁷. Overdiep werd in zijn vocale weergave van de zoektocht naar het zwien - *hef krul in steert en een bek vol mos* - krachtig terzijde gestaan door mederechter Mr Mienieke Swaan. Voordat U nu denkt dat het allemaal te oubollig wordt wil ik graag benadrukken dat Overdiep fraaie en heel geleerde opstellen heeft geschreven over o.a. de blinddoek van Vrouwe Justitia, het eedsgebaar, de Groninger schansenkrijg in 1594 (het jaar van de reductie), over het Paleis van Justitie, IJde Wijkstra, de slag bij Ane 1227, vijf eeuwen Fraylemaborg en natuurlijk over de vesting Boertange die door zijn persoonlijke inspanningen in de oude staat is hersteld. Ook was hij voorzitter van de Commissie ter Redactie van de lustrumbundel ter gelegenheid van het 225 jarig bestaan, waarin hij een fraaie verhandeling over de pokel schreef.¹⁸ Overdiep beantwoordde in alle opzichten aan de oorspronkelijke doelstelling van het Genootschap. Hij beoefende het *ius patrium* in de 18e eeuwse betekenis van Gronings recht.¹⁹

In trouw aan het bijwonen van de reguliere vergadering werd Overdiep overtroffen door de advocaat Evert Yspeert. Hij kende twee wetten - dat was ook voldoende, zei hij mij eens -: de Jachtwet en de Wet van ons Genootschap. Hij was er altijd en zorgde door zijn interventies met een beroep op de Wet steevast voor de grootste verwarring. Toen hij een zeldzame keer verhinderd was schreef hij een briefje om zich voor zijn afwezigheid te verontschuldigen en adresseerde dat niet aan het Genootschap maar aan de Vennootschap Pro Excolendo. De vergadering was geschokt. In zijn latere leven steeds begeleid door mevrouw Ida Koning heeft hij kort voor zijn dood in 2004 het Genootschap nog toegesproken over de nieuwe Jachtwet. Die rede eindigde met dezelfde conclusie als die van vorige redevoeringen over de oude Jachtwet, nl. dat er geen diervriendelijker mensen zijn dan jagers.

Ongemerkt ben ik in gevaarlijk vaarwater terechtgekomen door het noemen van de twee trouwste leden van de afgelopen periode. Daarmee doe ik vele anderen, die in gehechtheid aan het Genootschap niet onderdeden, onrecht, aan Jan Wiarda, - ik beperk me tot degenen die zijn overleden - de blinde Mr Haas, de advocaten Hamminga en Van Wicheren die tijdens zijn presidentschap in 1969 overleed, de kantonrechters De Wildt,

¹⁷ Overigens was de Heer Vrieze niet de eerste zanger van het Genootschap. De alleroudsten herinneren zich wellicht Mr Sietse de Waard die als de geest over hem vaardig werd een oneindig aantal coupletten van de ballade *Hazeltine* ten gehore bracht.

¹⁸ Bij dat lustrum hield op 25 januari 1986 de latere hoogleraar Rechtsgeschiedenis in Leiden W.J. Zwolve in de aula van de universiteit een rede getiteld: *De klassieke propedeuse van de jurist.*, verschenen in de Groninger Opmerkingen en Mededelingen III 1986, pp.1-18. Tevens verscheen bij die gelegenheid een uniek document en wel de volledige lijst van Vertogen en Verhandelingen 1961-1986, samengesteld door B.S. Hempenius-van Dijk en K.F. Hofstee.

¹⁹ Zie over leven en werk van Overdiep recentelijk Hessel Schut, *Gerrit Overdiep, 'Met het hart betrokken bij historie en recht in het Noorden'* in: Historisch Jaarboek Groningen 2010, pp.90-127, alwaar men verdere literatuur vindt.

LOKIN

Hendriks, Hendrik Huizinga en zijn vrouw Judith, Jan Remmelink die zich ook als Procureur-Generaal bij de Hoge Raad altijd Groninger is blijven voelen en natuurlijk Chris Brunner, die o.a. de overgang van het oude naar het nieuwe BW met enkele fraaie vertogen heeft begeleid. Het belang van zo'n vaste claue kan niet genoeg worden benadrukt want de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat bij sommige reguliere vergaderingen het bestuur wanhopig naar de deur staarde in angstige afwachting van de binnenkomst van een lid. Van tijd tot tijd vindt men dan ook klachten over de geringe opkomst in de notulen terug. Niet alle vergaderingen waren zo goed bezet als die van 27 januari 1990. Na de vergadering waarin ikzelf als president aftrad werd namelijk 'een vaderlands tafereel' opgevoerd voorstellende een vergadering van Burgemeesteren en Raad der Stad Groningen in de Lentemaand van 1787. In de vergadering die zich afspeelt aan de vooravond van de gijzeling van Prinses Wilhelmina bij Goejanverwellesluis, zijn de spanningen tussen de patriotten en prinsgezinden voelbaar en dat komt in de behandeling van de onderwerpen duidelijk tot uiting. Het toneelstuk was geschreven door A.S. de Blécourt en was doorspekt met liederen die, zoals het programma schreef 'op een aangenaame vois moeten worden gezongen en door muziek worden verzeld'.²⁰ De drijvende kracht achter de opvoering was Mr Hendrik Huizinga in wiens huis aan de Noorderhaven wij repeteerden. Hendrik speelde de hoofdrol en barstte van tijd tot tijd in een oorverdovend gezang uit. Het enige dat ik van de repetities onthouden heb, was dat je de naam van Burgemeester Iddekinge moest uitspreken als Iddèkkinge. Waarom weet ik niet. De gekostumeerde opvoering vond plaats in Café Het Huis de Beurs, waarheen het Genootschap op 25 oktober 1988 vanuit het verdwijnende Boschhuis was getrokken, en was een groot succes, met name door de kunsten van de kapelmeester P.J. Duinkerken.²¹ Als meest recente opzienbare gebeurtenis wil ik niet onvermeld laten de laatste lustrumvergadering in 2006 die zich afspeelde op het eiland Schiermonnikoog, bij mijn weten de enige maal dat het Genootschap zich buiten de grenzen van de stad en zelfs buiten de grenzen van de provincie begeven heeft, hoewel dat laatste door sommige leden wordt betwijfeld, door andere wordt ontkend.

Mijne Heren Presidenten, Dames en Heren, na al deze anekdotes ten slotte een ernstig woord en een boodschap. Want daar zijn de Nederlanders dol op. Geen geslaagde rede zonder een boodschap.

Welnu dan:

In de naam van onze Sociëteit ligt de doelstelling besloten die haar geestelijke vader Van

²⁰ Het stuk werd voor het eerst op 22 oktober 1896 opgevoerd door het Groninger Studenten Gezelschap *Spriet*. Daarna is het geheel gerevideerd en gewijzigd opnieuw uitgevoerd in 1897, 1909, 1920, 1925, 1939, 1947 en dus laatstelijk voor de achtste maal in 1990.

²¹ Wie deden mee? De mrs Huizinga, Overdiep, Lokin en O.F. Brouwer als de 4 burgemeesteren, de mrs Hulshoff, Ten Have, Zwolve, Eijkelestam, Cazemier, Yspeert, Buijtenhuijs en Veenstra als de 8 raadsheren en de mrs Vrieze, Puite, F. Hamminga, Overes en Reehuis als 'overige personoadjen'.

der Marck voor ogen stond: de beoefening van het *ius patrium* dat met de hulp van het *ius naturale* als alternatief en als vervanging moest dienen van de grote en machtige vijand, het onvaderlandse en vreemde Romeinse recht.²² Bekijkt men de geschiedenis van het Genootschap gedurende het kwart millennium dat het bestaat, dan ziet men steeds nieuwe vaderlanden en nieuwe vijanden opdoemen. Met name een gemeenschappelijke vijandschept saamhorigheid. Het Genootschap was net 25 jaar oud toen de Pruis ons land binnenviel. Daardoor, aldus de vader van Tammo Sijkens, leek de macht van de goede maar ongelukkige Stadhouders Willem V voorgoed gevestigd. 'Maar zie daar! Jehovah ontwaakt van zijn heiligdom. (Vader Sijkens was, dat blijkt wel, dominee) Hij toont Hoger te zijn dan de Hogen. Hij bespot de woelingen der nietige aardwormen; 't zij ze op tronen zitten of in't stof kruipen.' In de gedaante der Fransos diende zich een nieuwe vijand aan waartegen het vaderland en het *ius patrium* zich teweer moest stellen. De oude De Rhoer stierf van opwinding toen het vaderland de staatsrechtelijke gedaante kreeg van het Koninkrijk der Nederlanden maar reeds 15 jaar later noopte de 'nameloos schandelijke afval van België, voor altijd in de jaarboeken der wereld met eene zwarte kool geteekend' (U begrijp: Sijkens aan het woord) opnieuw tot herziening van wat wij verstonden onder vaderland en vaderlands recht. Is die constante herdefiniëring sindsdien voorgoed voorbij? Neen, Heren Presidenten, Dames en Heren. Ik wil de stelling poneren dat ons vaderlands recht, thans verstaan als ons Nederlandse nationale recht, zich in de oceaan van het *ius europaeum* met zijn gemeenschappelijke verwijzingskaders (common frames of reference) in dezelfde positie bevindt als het 18e eeuwse Gronings-vaderlandse recht zich bevond in de zee van het *ius romanum*. Die stelling behoeft enige uitleg. Op het gebied van het recht heeft net zoals op elk ander gebied de internationalisering, of voor mijn part de globalisering haar invloed doen gelden. Zij wordt onder andere zichtbaar in de toenemende hantering van het Engels, dat anders dan het Latijn van het Romeinse recht de minst geëigende taal is voor de Nederlandse jurist. Omdat het Engelse recht het begrippenkader van het Nederlandse recht mist, mist de Engelse taal de scherpte om dat begrippenkader aan te duiden. Die wazigheid doet zich vooral gevoelen in het privaatrecht, dat zijn *termini technici* door de eeuwen heen heeft gevormd. Er zijn bv. voor basisbegrippen als rechtshandeling, erfdiensbaarheid, zakelijk recht, geen nauwkeurige Engelse equivalenten zoals die er wel Duitse, Franse of Italiaanse zijn, terwijl het Engelse recht rechtsfiguren als de trust, consideration, estoppel etc. kent die wij slechts kunnen parafraseren. Dat gegeven heeft weerslag op de inhoud van de opleiding in het Nederlands recht. Vakken die ofwel niet zo vast zitten aan een vaktaal of in die vaktaal wèl equivalenten in het Engels hebben, hebben zich meer en meer in de rechtenstudie naar voren gedrongen ten koste van de ambachtelijke opleiding tot jurist in het Nederlands recht. Het juridische bestanddeel, toch de kern van de opleiding dreigt daardoor te

²² Zie hierover het proefschrift van C.J.H. (Corjo) Jansen: *Natuurrecht of Romeins recht. Een studie over het leven en werk van F.A. van der Marck (1719-1800) in het licht van de opvattingen van zijn tijd*, Leiden 1987.

verdrinken in een plas van maatschappelijke theorieën en theorie'tjes die alle steunen op de smalle noemer van enkele steeds herhaalde Engelse werken (Hart, Rawls, Dworkin). De verwante Duitse en Franse culturen zijn achter de horizon verdwenen. De rechtspraktijk ziet dit al enige tijd met lede ogen aan en heeft haar bezorgdheid onlangs geuit in een rapport van de commissie Kortmann, getiteld: Met recht advocaat. Het rapport beveelt een nieuwe stagiaire-opleiding aan waarin de juridische kernvakken meer dan in het verleden centraal staan.²³ Het advies is o.a. voortgekomen uit klachten over het niveau van de afgestudeerden. Zij zouden te weinig kennis hebben van de belangrijkste gebieden van het recht.²⁴ Het gevolg is dat de eindtermen van de universiteit niet langer zonder meer als begintermen van de beroepsopleiding beschouwd kunnen worden.²⁵ Het gevaar is niet denkbeeldig dat de universitaire rechtenopleiding het civiel effect, nodig om de zogenaamde togaberoepen uit te oefenen, verliest en afstaat aan de beroepsopleidingen. Men komt dan uit bij de Engelse situatie waarin niet de universiteit maar de advocatuur zelf de toelating tot de balie bepaalt. Deze ontwikkeling wordt niet alleen in de hand gewerkt door de ontevreden rechtspraktijk maar ook door stemmen uit de universitaire wereld die het verlies van het civiel effect geen groot verlies vinden.²⁶ Tegen die ontwikkeling zou ik krachtig stelling willen nemen en een pleidooi willen houden voor een universitaire opleiding waarin de nadruk - ik zeg uitdrukkelijk NIET de exclusieve nadruk - ligt op het *ius patrium; non quod patrium sed quod ius*.²⁷ Zo kunnen we aan de doelstelling van 1761 een nieuwe inhoud geven. Want het doel dat de oprichters destijds voor ogen stond, namelijk de beoefening van het smetvrije vaderlandse recht als strijdmiddel tegen het Romeinse recht, heeft door de ironie van de geschiedenis een wending genomen die geen der oprichters ook maar in de verste verte heeft voorzien. Kijken we naar de laatste halve eeuw, dan zien we de lustrumbundel van 1961 onder leiding staan van de hoogleraar Romeins recht H.J. Scheltema, wordt de feestrede bij het 225 jarig bestaan uitgesproken door de huidige Leidse hoogleraar in voornamelijk het Romeinse recht, W.J. Zwolve en heb ik als oud-hoogleraar Romeins recht en zijn geschiedenis de eer vandaag bij het 250 jarig bestaan voor U te mogen spreken. Wat zou

²³ Zeer lezenswaardig zijn de *Prae-adviezen inzake de opleiding van de jurist*, die het Genootschap uitbracht op 23 februari 1954, voor zover ik weet de enige keer dat het Genootschap pre-adviezen heeft geproduceerd. Adviseurs waren W.J. Benes, kantonrechter te Groningen, A.J. Romijn, burgemeester van winschoten en H.J. Scheltema, hoogleraar te Groningen. De *obiter dicta* aan het einde van Scheltema's betoog zijn verrassend actueel.

²⁴ Met recht advocaat, Advies van Commissie Stagiaire-Opleiding, Nijmegen 2010, p.26; Zie naar aanleiding hiervan in het bijzonder M. Ahsman, Het civiel effect biedt niet wat het pretendeert. Over de aansluiting van de universitaire opleiding op de togaberoepen, NJB 2011, pp.66-70.

²⁵ O.c. p.19.

²⁶ Zie o.a. recentelijk een badinerende reactie op het pleidooi van Ahsman: Wim Voermans, *Rechtsgeleerdheid – wetenschap* in *Ars aequi* 2011, p.361.

²⁷ In de notulen van 25 oktober 1960 lezen we dat op voorstel van prof. E.H. s'Jacob een telegram naar de Minister wordt verzonden waarin wordt geprotesteerd tegen de toekenning van de meesterstitel aan elke afgestudeerde.

VADERLANDS, NATIONAAL EN EUROPEES

Van der Marck hebben gezegd als hij vandaag aanwezig zou zijn geweest! En zijn verbazing zou nog groter zijn geweest, want waar gaat het Genootschap na 250 jaar strijd heen? Naar Rome, Rome, waarvan Engelhard in 1761 met onverholven afkeer vaststelde dat 'alles te koop' was, *omnia venalia esse*. Gastheer is daar de classicus en hoogleraar Grieks-Romeins recht B.H. Stolte. Daar in mei zullen de leden een dronk uitbrengen op het oudste juridische Genootschap van de hele wereld en die dronk zal vergezeld gaan door de in het Latijn uitgesproken heilwens: SALUS SOCIETATI(S).²⁸ Met die heilwens, Heren Presidenten, Dames en Heren, wil ik niet tot mei wachten. Ik wil hem nu als besluit van mijn toespraak voor U allen uitspreken, niet dan nadat ik uit de kostbare pokel, die speciaal hiervoor naar de Martinikerk is gebracht, een ferme slok champagne genomen heb. Al eeuwen is immers in ons Genootschap de zegewens gekoppeld aan een dronk uit de pokel. Daarom:

SALUS SOCIETATIS

J.H.A. Lokin

Groningen

²⁸ Niet ongeestig schrijft Overdiep aan het einde van zijn opstel over de pokel dat de oude leden zullen zeggen: *salus societatis*, de jonge leden: *saloes societatis* en de allerjongste leden; *saloes sokietatis*: *Acht Groningse juristen en hun Genootschap*, Groningen 1986, p.186. Inderdaad werd mij destijds door mijn voorganger Scheltema verboden *saloes* te zeggen. In Groningen moest het *salus* zijn, zoals *mus*. Over de vraag of het *societatis* (genetivus) dan wel *societati* (dativus) moet zijn, wordt tot op de dag van vandaag gestreden.

